

V.

Az ebédlő-asztal művészeti kiállítása és ékítése.

A lakásban legelőször is szembe tűnnek a falak, a tető, a talaj és a bútorzat. Hanem ezeken kívül még egy része van a házi berendezésnek, mely csak koronként jut érvényre, melynek ékességére és hatására azonban nagy súlyt kellene fektetnünk. Ez pedig az ebédlőasztal kiállítása, tudniillik az asztal-nemű, a porcellán, majolika és üveg-készlet, az evőeszközök és egyéb asztaldísz. Ezek szükséges részei a házi művészetnek.

Ezek mind nagyon különböző tárgyak, de még sem kellene azokat külön-külön egymásra való tekintet nélkül megszerezni és összeállítani, mert végre mégis egy összletté állíthatnak össze a terített asztalon. A terített asztal pedig olyan benyomást tegyen, mint egy öszhangzatos művészeti alkotmány.

Hanem ez sem lehet tökéletes, ha főkélléke hiányzik: a színváltozatosság. A tizenhatodik, sőt még a tizennyolczadik században is az abroszokat gazdag díszítményekkel (többnyire kézzel kivarrott és himzett) színes pártázattal — bordüre — látták

el, úgyszintén az asztalkendőket is, de aztán, egészen a mai napig, felhagytak ezzel, s a kávéabroszt kivéve, a többi mind tiszta fehér lett.

A legújabb korban, midőn egyáltalában megint kedvelni kezdik a színes díszítést a lakásban, ez bizonyára ki fog terjedni az asztalneműre is. Az abrosznak széles, az asztról lefüggő szélei annál inkább kívánják a színes díszítést, mert színtelen fehérsége kellemetlenül kirí az asztali eszközök és sötét színű szélek közül. Itt hiányzik a művészeti átmenet.

Franciaországban már is gyártanak színes szélű asztalneműt, műszerkezetű sárga, kék vagy piros könnyű mintákkal, minek meglepően kellemes a hatása. Hasonló szövényeket készít a svéd házi ipar a falukon. De hazánkban felvidéken is, különösen Zólyom, Thurócz, Liptó megyében mindig szöttek és szőnek jelenleg is a parasztasszonyok színes szélű abroszokat, törülközőket, valamint az ágynemű húzatra való kék és piros csinvat-szövénnyt, a legszegényebb faluban is alig találni házat, hol a szövőszék hiányzanék, az úgyszólván már a házi bútorokhoz tartozik.

Mint az asztalnemű, épen olyan sorsra jutott a porzellán is, tudniillik mindegyre színtelenebb lett, sőt már annyira vitték, hogy nemcsak minden színes díszről megfosztották, de sokféle és hosszú kísérletek után még azt a sajátlagos színét is elvetették, melyet a keleti porzellán mai napig is megtartott: a kékes vagy zöldes színhangot. Végre sikerült tökéletesen fehér, tejszínű porzellánt elő-

állítani, mintha a díszítő-művészetben a színtelen nagyobb becsesél bírna a színesnél!

A legújabb időben ismét belátták, milyen hiba a teljes színtelenség. Az emberek érzik, hogy a fehér edény végre nem díszlet, nem emelkedik ki a fehér abroszról, s így a terített asztal nem ünnepiesnek, hanem üresnek, kietlennek tűnik fel, s mióta a műipar finomabb, ízlésteljesebb termékeit újból megkedvelték, ismét divatba jött a színes díszítésű asztali készlet is. E tekintetben tág tért nyílt a művészeti ízlésnek a mai műipar körében, csak hogy a festészet nem törődve a tárgyak rendeltetésével, nem mindig helyesen választja meg a tárgyakat, melyeket az edények díszítésére használ. Pedig hát a festészetnek, minthogy itt csak a díszítő művészet szerepét viszi, az edények alakjára és tagozatára kellene támaszkodnia; tekintetbe kellene azt vennie, nem pedig eltakarnia, elferdítenie, sőt ellenkezőleg, ki kellene azt emelnie és tisztán előállítania.

A különféle tagok, melyeket tekintetbe vennie és szétválasztania kell, a tányéroknál a széle és a közép lapja, magasabb edényeknél, talp, has, fül és fődő. Hanem leggyakrabban észlelhetjük, hogy ugyanazon egy tárgy, például valami genre-kép, vagy mithologiai jelenet vagy tájkép is, mindezen részeken elterül. Innen jön aztán, hogy az alakokat hajlítva, megtörve, hamis rövidítésben vagy épen megcsonkítva látjuk. Nagyon hibás nézlet az is, hogy például a tányérnak közepe, mert kényelmesebben ajánlkozik a festőnek, minden ábrázolatra alkalmas is. Nem gondolja meg a csak is tárgyával

elfoglalt festő, milyen visszás, nevetséges hatást idéz elő például egy, épen a tengerhabjából kiemelkedő Vénus — ha egy jó darab marhahússal eltakartatik, vagy valami regényes tájkép, mely egyszerre paradicsommártásban úszik. Nem gondolja meg, hogy épen azon helyek, melyek profán használatra valók, legkevésbé sem alkalmasak a magasabb díszítményezésre, főleg ha kés és villa pusztítólag működik rajtuk s az étkek maradékai bemocskolják.

Ellenkezőleg, épen a tányérok és tálak mélysége, mely leginkább használtatik, könnyű, jelentéktelen díszítéssel ellátandók, melynek egyéb célja nincsen, csak hogy a nagy, fehér lapnak ürességét eltakarja; a gazdagabb és jelentékenyebb díszítés pedig odavaló, a hol mindig szembe tűnik s a használat által el nem takartatik. Az asztali tányérok-nál tehát mindenek előtt a szélének kell a fődísz adni. Ennek az alakja magával hozza, hogy ezen ékítés leginkább díszletszerű legyen, a képleges ábrázolásnak csak igen szerény tért kell engedni. S még több; a porcellán elegáns anyag, felülete sima és gyöngéd, ebből következik, hogy díszítményezésében kerülni kell mindent, a mi otromba, nehézkes, darabos, és csak az ékeset, finomat és gyöngédet kell alkalmazni, ha nehéz színeket széles tömegben, széles aranycsíkokat kerülnék, ha a minta szép és gyöngédsége daczára gazdag is, az épen elegendő, az általános díszletezés céljának elérésére; az edény maga helyesen van díszítve, kiemelkedik a fehér abroszon s az egész asztalnak színes díszül szolgál.

A porcellán díszítés legújabb iránya épen ezen cél felé törekszik s Angliából származik; szint kíván ugyan, de ékes, ornamentalis módon alkalmazott szint.

Egészen máskép áll a dolog az üvegedényekre nézve. Ezen a téren már régen számüzetett minden szín, vagy inkább minden festés. Mindazon művegedény, mely használatunknak szolgál, jelenleg tiszta, fehér színtelen kristályüveg. Csak egy neme a színes asztali üvegnek van még jelenleg is használatban, a zöld rajnai borpoharak, az úgynevezett római (Römer), ezeket kár is volna kiküszöbölni, részint azért, mert történelmi és művészeti különlegességek, részint mert alakjuk jó és eredeti.

A sötétzöld szín különben, ámbár a bor színét nem engedi érvényre jutni, nagyon jól veszi ki magát az asztalon. Itt csak az a baj, hogy rajnai borok nálunk nem igen fordulnak meg a polgári családok asztalán, különben a mi nemesebb fajta fehér boraink könnyen pótolhatják e hiányt.

A fehér, színtelen kristályüveg azon előnnyel bír a színessel szemben, hogy egészen tisztán mutatja a folyadék színét és a bor tüzesen játszik benne, ez olyan tulajdonsága, melyet a borívók nagyon jól becsülni tudják és pedig jogosan. Az angol üvegnél művészileg kiszámított csiszolása által a kristály ragyogását annyira fokozzák; hogy a gyémánt színjátékát utánozza. Ebben bizonyára nagy díszítési előny rejlik a terített asztal számára, mely, dúsan megrakva angol kristályüveg edények-

kel, színes fénytől sugárzik s így sokkal ünnepeisebb látványt nyújt.

De mint minden tárgynál, úgy az üvegedényeknél is — különösen a poharagnál — az alakra is figyelmet kell fordítani, mert az korántsem közönyös a művészeti és szépművészeti szempontból tekintve; az idők folytán a poharak különféle rendeltetése szerint különféle idomok fejlődtek, melyek végre mint szabályok megállapodtak s melyek lényegesen különböznek egymástól, például bornak magaslábú talpas, víznek széles talpatlan pohár, korsószerű füles pohár sörnek, s itt nem csak az anyagnak kisebb vagy nagyobb mennyisége határozott.

A finomabb, nemesebb anyag szinte követeli a boros pohárnak gazdagabb és finomabban tagozott alakját, mely a pezsgőspohárnál alól hegyes lesz és hosszúra nyúl (ez az egyetlen műszerkezetszerű alakja a pezsgős pohárnak), hogy a gyöngyöket lássák alulról fölfelé emelkedni; az erőteljes, de prózai és kevésbé nemes sör, mely nem képes költői lelkesedést előidézni, erős, zömök, de azért mégis bizonyos szépséggel és jelleggel bíró alakot teremtett magának; a víz végre, ezen józan és kecsstelen folyadék, szintén talált hozzá illő alakot, mely lehetőleg egyszerű és közönyös, de annak is bizonyos kellemet lehet adni.

E szerint igen nagy tévedés az, ha, mint az újabb üvegyárosok gyakran tesznek, ezen különbségeket figyelembe nem veszik s valamennyi alakot egy kaptafára ütik. Kényük-kedvük szerint válasz-

tanak az alapidomok valamelyikét, s mindent alakítanak annak mintájára, más különbséget nem ismerve el, csak a nagyság különbségét. Azok, kik a boros poharat mintául veszik, legalább a neme-
sebb alakot választják, de az is elveszti kecsét, ha túlságosan megnagyobbíttatik. Legrosszabb, ha a széles vizespoharat mintául használják, pedig ez volt a legnagyobb divat csak egy pár évtized előtt, az után idomítottak boros, sörös, sőt még pezsgős poharakat is!!! — az egész idomítás csak abból állt, hogy a formát vagy magasabbra vagy alacsonyabbra vették, szélesbítették vagy hosszúra nyújtották; ezen az úton pedig nem sokára nem a művészet magaslatára, hanem annak végére értünk volna, de hála az égnek, az üvegipar is feltalálta megint a helyes utat, reméljük, hogy a divat esze-
lősségei és bizarr szeszélyei által többé nem engedi magát elszédíteni.

Azon fémedényeket és eszközöket tekintve, melyek a terített asztal díszítésére szolgálnak, nem lehet sokat mondani. Az olyan nagyértékű ezüstműveket, a milyeneket a renaissance-kor alkotott, jelenleg csak a fejedelmi múkinctárakban vagy múzeumokban láthatunk, de ki is bírná a mi papiros korszakunkban egy olyan művésznek munkáját megfizetni, mint épen ezen a téren Benvenuto Cellini volt? — Egy általa készített sőtartónak műértéke tízszeresen is meghaladja az ezüst értékét, hát még ama gyönyörű csészék, pokálok és asztaldíszül szolgáló egyéb remekművek, melyeket Jamnitzer Venczel készített, úgymint a kristály-

edények arany- és zománczozott foglalatai, a tizenhatodik századbéli díszpokálok, melyek egykor a díszes asztal főékét, később a muzeumok és műkincstárak büszkeséget képezték, s jelenleg, a műipar ujjaszületése óta, ismét mintául szolgálnak.

Az ezüstnemű, melyet a mult évtizedekben és nagyobbrészt jelenleg is ebédlő- és thea-asztalainkon látunk, valóban nem bir a művészetnek legkisebb jelével sem. De hogy is lehetne mást várni, ha az ezüstneműt súlya szerint fizetik! Ez már előre zárja ki a művészi készítést, melynek helyébe a gyártás lépett. Igaz, hogy egy olyan Benvenuto Cellini-féle sőtartónak művészi értéke tízszeresen is túlhaladja a fémértékét. Ezüstkanalaink, a kés- és villanyelei a legtöbb esetben nem is egyéb egy fémadarabnál, mely a használat szerint idomított. De ez még jobb a természetnek minden művészi eszményítés nélküli utánzásánál. Arra ugyan nem szükséges sem valami rendkívüli művészi lángész vagy alkotó tehetség, hogy valamely virágot utánozzák, s mert nem képesek a czélnak megfelelő idomokat teremteni, tehát utánozzák a természetet, nem gondolva meg, hogy azt, a mi a természetet oly elragadtatóvá, oly hatalmassá, oly kecsessé teszi, meg nem adhatják a másolatnak: tudniillik az életet; s a mű, melyet készítettek, nem egyéb holt, merev formánál.

Legnagyobb zavarba hozza a művészt ama sajtóságos valami, melynek tulajdonkép egyéb célja nincsen, csak az, hogy a terített asztalnak egyik, üres helyét elfoglalja és a mellett dísze is legyen.

De miután erre nézve semmi szabály sem létezik, a művész semmi törvény által nem korlátolt képzelete néha elég furcsa műveket alkotott, melyeknek asztaldíszül kellett szolgálniok; s melyeknek az volt a legnagyobb hibájok, hogy semmi műszerkezettel nem bírtak. A középkor második felében különféle mesterséges gépezettel ellátott várakat tettek az asztalra mozgó alakokkal, mesebeli királykisasszonyokkal, kiket óriások őriztek, fákat daloló madarakkal. A renaissance korszakban kedvelték a hajókat vagy ember- és állatalakokat, lovagszobrocskákat vert ezüstből, melyeket — sajátos gondolat! — ivőedénynek is lehetett használni. Ez után jött a rokoko-korszak, s most porcellán alaksoportozatokat kicsinyben és nagyban tettek az asztalra. Ezeket háttérbe szorították a mult század végén, midőn az antik izlés divatba jött, kicsiny imolák és antik szobrok másolatai, melyeknek gyakran öblönyt vagy csészét kellett tartaniok. Most már megszabadultunk ezektől is. Meghatározott stylus és izlés hiánya miatt ki vagyunk téve a művész szeszélyének és kényének, kit épen ezen határtalan szabadság zavarba hozott.

Az asztaldísz neve alatt találunk mai nap a terített asztalon virág- vagy gyümölcsészéket, öblönyöket, hűtőedényeket, kutat, imolát, szobrot, karos gyertyatartót és sok más tárgyat, melyek tulajdonképen semminek sem valók, s melyeknek más rendeltetésök nincsen, mintkogy a szemet gyönyörködtessék, ezt a célt pedig bár melyik más helyen is elérnek, tán még jobban, mint a

terített asztalon, melylyel igazság szerint semmi összeköttetésben sem állnak, sem a gondolatot, sem az alakot illetőleg.

És pedig épen erre, a díszműnek magára az asztalra való vonatkozására kellene a fősúlyt fektetni, hogy ezen zavaroktól és tévedésektől megszabaduljunk. Mint mindenben, úgy legyen ebben is bizonyos vezéreszme. Minthogy minden, a mi az asztalon van, egy bizonyos célnak szolgál, — mert az nem a szabad, a magas, vagy történelmi művészet számára való hely, — akkor legyen rendeltetése, célja ama asztaldíszműnek is, melynek akár látzólag akár valóban szolgál.

Egy régi, híres könyv « a főzés mesterségének szelleme » szerint, az asztaldíszműnek, tulajdonképp díszétekként kell a leveses tál helyére jönnie, mely az egyszerű polgári asztal közepét elfoglalja. Hanem ezzel is csak annyit mond, hogy a terített és díszített asztal koronáját valami művészileg készített főtárgy képezi, mely a közepét elfoglalja. A körülmények szerint ezen cél elérhetjük, ha egy díszesebb karos gyertyatartót vagy értékes lámpát teszünk az asztalra. A legtöbb esetben leghelyesebben cselekszünk, ha a díszesen terített asztalnak virágékéről gondoskodunk és a díszművet a virág elhelyezésére felhasználjuk. Hanem ezen edényt azért korántsem öblönyalakúnak kell képzelnünk, sőt ellenben, már gyakorlati szempontból is célszerűbb, ha a szokott formától eltérünk, mert az öblönyszerű virágtartó igen gyakran nagyon kellemetlenül tolakodik a vendégek tekintete közé.

Alacsony csészék, kosárszerű edények, avagy ha épen magasnak kell lennie, akkor masszív talapzatból emelkedő sugár oszlop tartsa, úgy hogy a főtömeg a szem magassága fölött legyen, az ilyen edények sokkal czélszerűbbek. De ebben sem akarjuk a művész képzeletét korlátozni, hadd kössön össze vele alakokat avagy más egyéb művészeti gondolatokat, melyeknek eszméje a monumentalis alkotásokat megközelíti, úgy hogy a virágék majdnem alárendelt momentummá szállíttatik le. Hanem ezen gondolatok ne legyenek idegenek, ne legyen forrásuk tetszés szerinti idegen tárgyakban, de magában a táblában és hozzátartozóiban, élveiben és díszében.

De még ezeken a korlátokon belül sem engedhetjük, hogy a művészi képzelet kénye-kedve szerint alkosson. Alkotása vagy szerzeménye először is könnyű, tetszetős jelleget viseljen, mert a díszesen terített asztal semmit sem tűr, a mi nehézkes, ormótlan, s aztán még egyre kell ügyelni, a mit már előbb is megjegyeztem, hogy a vendégek szabadon nézhessenek egymás szemébe. Az asztaldíszmű avagy az, a mi annak helyét pótolja, e szerint ne legyen útjában a szem tekintetének, mint széles tömeg, nehogy az egymással szemben ülők kénytelenek legyenek egymást keresni, ha egymáshoz szólni akarnak. A tömeg legyen tehát a szem magassága alatt vagy fölött karcsú oszlopon nyugodva. De az utóbbit illetőleg óvatos legyen az ember, mert itt is kerülni kell a tömegesség, a túlterhelés, a nehézkesség benyomatát. Egy főrangú

hölgy e szerint igen helyes szépészeti érzék által vezényeltetett, midőn a helyett, hogy a virágokat magas öblönyökbe tette volna, az egész asztalt virágfüzérékkel vonta be.

Találékony ész és díszletezési tehetség ezen a téren is sokféle útat és módot találhat, hogy a terített asztalt — a sablontól eltérőleg — új meg új kecsesrel feldíszítse. De ezzel már olyan térre mentünk át, melyen tovább nem mozoghatunk, minthogy itt a tulajdonképeni művészet megszűnik s az asztalrendező izlése kezdődik, csak azt akarjuk mutatni, hogy, ha æsthetikai gondolatainkat az ünnepiesen díszített asztalra fordítjuk, itt is tágas tér nyílik a művészi működés számára, melyet a terített asztal egyéb élvei mellett, nagyon is gyakran közönyös dolognak tekintik. Azt akarjuk mutatni, hogy mind az, a mit a müipar, mai nap az asztal díszítésére alkot, még korántsem hibátlan, de sőt gyakran egészen fonák útakon jár, s ha észszerüen gondolkodunk ezen tárgyak fölött, melyek rendesen a szellemi elmélkedésen kívül állnak, akkor tisztán látjuk az irányt, melyet a müipar követett a mult évtizedekben és részben még jelenleg is követ s milyen irányt *kell* követnie. Azt akarjuk mutatni, hogy a szépnek föltételei, a művészi fogalmazás határai, magokban a tárgyakban rejlenek, sajátlagosságukban és rendeltetésükben, s hogy ezek másrészt, már csak azért is, *mert* rendeltetéssel birnak, mind valamennyi díszleti tárgyak, magokban véve semmik s nem is kívánják, hogy magokban véve külön szemléltessenek, hanem csak

is az asztalra vonatkozólag s mindazon tárgyakkal egyetemben, melyek egy ünnepélyesen terített és díszített asztalt képeznek. Csak ilyen összszemlélés által érhető el, hogy a terített asztal a szépesztetileg művelt ember előtt is úgy tűnjék föl, mint egy méltó, habár csak a pillanatnak szolgáló művészi alkotás, hogy az anyagi élvezettel a szellemit is egyesítse s így már előre is magasult hangulatot és eszményi szint kölcsönözzön a profán czélnak.
